

Ukrainian philosophical and ethical thought XVII–XVIII centuries for understanding man, his cognitive abilities, the value of the human mind as a means of moral self-improvement completely correspond to modern European rationalist tendencies. However, according to the author, the specific rationalistic intention Ukrainian philosopher can not be characterized only as the original borrowing some ideas of the European philosophers. Ukrainian philosophical and ethical thought was a reflection novel combination of rational and irrational elements. Philosophically search New time were «strung» on the Ukrainian mentality with its individualism, emotionality, existentiality, religiosity, and were caused by the specific character of the Ukrainian spiritual culture, which was by establishing spiritual integrity of man. Therefore, the author believes may suggest the emergence within Ukrainian scientific thought new philosophy of mind, which is not based on the primacy of reason, and tries to find a balance between the mind and the senses; represented mind of human as «mind in the human heart», and therefore is merely a tool of the human spirit.

Key words: *Ukrainian philosophical-ethics idea, philosophy of heart, rationalism, perceptual knowledge of the world, rational knowledge of the world.*

УДК 13:130.1

Л. М. Сідак, кандидат філософських наук, доцент

АДИКЦІЯ ЯК ФОРМА РУЙНАЦІЇ ДУХОВНОГО БУТТЯ ОСОБИСТОСТІ

На прикладах виникнення та відтворення адикції розглянуто її егоїстичну природу, втрату свободи та руйнівний вплив на духовне буття особистості. Осмислено значення уяви для виникнення адикції.

Ключові слова: *духовне буття особистості, свобода особистості, руйнація особистості, адикція, ерос, егоїзм, уява.*

Актуальність проблеми обумовлена епідеміологічним поширенням сьогодні такої форми руйнації особистості, як адикція. Багато видів адикції сприяють втраті соціального статусу особистості, її здоров'я тощо, стають криміногенним фактором, але найбільшої загрози вони набувають як руйнівна сила руйнації духовного буття особистості. Тому й видається важливим осмислення антропологічної природи виникнення та відтворення адикції.

Зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Стаття є продовженням попередньої розвідки, присвяченої дослідженню природи егоїзму й любові у контексті руйнації особистості [1], у якій було доведено еросну природу егоїзму. Хоча визначення антропологічної сутності адикції вже само по собі є важливим дослідницьким завданням, ця розвідка проводиться з метою використання її результатів для дослідження феноменів саморозвитку та руйнації особистості.

Аналіз основних джерел і публікацій. Література, присвячена адикції (пристрасті, залежності), достатньо різноманітна. У ній переважно досліджуються психологічні, соціологічні, кримінологічні аспекти виникнення та існування адикції [2]. Але вони самі потребують філософсько-антропологічного методологічного підґрунтя. Антропологічно-богословський підхід щодо природи адикцій (пристрастей) досить повно викладено у працях християнських богословів [3]. Дослідження адикції у філософсько-антропологічній площині дасть змогу розкрити нові грані природи даного явища, а також по-новому осмислити феномен свободи особистості та її руйнації.

Формулювання цілей. Розглядаючи егоїзм як форму еросу, нескладно помітити, що найбільш характерним проявом дії егоїзму є адикція. Їх об'єднує спільне прагнення особистості залишати незмінним зміст свого буття, знову й знову повертатися до одних духовних феноменів. А спільним знаменником усіх адикцій є руйнація особистості. Тому дослідження егоїзму й еросу, з одного боку, та руйнації особистості — з другого, потребують вивчення процесів виникнення адикції.

Осмислення будь-яких духовних явищ повинно ґрунтуватися на певних онтологічних та антропологічних засадах. Потреби, сили й здібності особистості численні, багатогранні, різноманітні і за своїм достоїнством не однакові. Усе суще являє собою систему послідовного сходження сил, явищ, речей, істот до поступового вдосконалення та ускладнення, що і робить світ єдиним організмом, космосом. Це стосується й особистості-мікрокосму. Вищою силою особистості, котрій підкорені сили хімічні, фізичні, біологічні і психічні, є дух або розум, який насамперед проявляється у здатності оцінювати дійсність, тобто визначатися щодо значення тієї чи іншої реальності для повноти буття. Здатність до оцінювання вже є проявом (або носієм) свободи особистості (зокрема, в основі інтелектуальної діяльності, наприклад, логічного дискурсу, лежить оцінювання).

Але поняття «дух» слід розуміти ширше, як носій усіх проявів свободи, тобто й оцінювання, і волі, й еросу. Також проявом духу є свідомість, тобто не лише інтенції, оцінювання й пов'язані з ними відчуття, а й здатність повертатися до них у рефлексії [4, с. 49]. Більше того, головна функція духу — безпосереднє відчуття ступеня повноти власного буття, зокрема

його обмеженості, недосконалості. З ним пов'язані релігійні почуття, прагнення творчості і саморозвитку, які обов'язково потребують волі, любові й інших інтенцій. Тобто більш складні духовні феномени вимагають більш «елементарних» інтенцій. Наприклад, прагнення збагачення буття проявляється у бажаннях, любовній інтенції, оцінюванні наявного стану буття як неналежного і «передчутті» буття збагаченого. Таким чином, *духовне буття* – це єдність духовних феноменів, які існують не в ізоляції один від одного, а складають ієрархічну систему. Воля, ерос, оцінювання слугують безпосередньому відчуттю ступеня повноти буття і формують прагнення його збагачення. Вони й визначають події, творять зміст духовного буття, а отже, є проявами свободи. Якщо окремі прояви свободи виявляються антагоністами або якимось по-іншому порушують їх гармонію, слід говорити про недосконалість особистості. Тому її досконалість потребує спільного центру, регулятора, гармонізатора, адже свобода особистості одна, неподільна, і ми говоримо лише про її окремі прояви.

Якщо певні сили людини шкодять іншим, то цим її свобода пригнічується, а духовне буття збіднюється. Так, найчастіше ерос пригнічує інші носії свободи – відчуття цінності та волю. Це не означає, що бажання та відчуття цінності обов'язково втрачають свою яскравість, мотиваційну потужність, зникають. Вони можуть позбуватися своєї здатності бути проявами свободи, а все більше й більше спрямовуватися й визначатися еротичними інтенціями. Є люди, у яких духовне буття визначається власними оцінками, ціннісними орієнтирами, ідеологічними кліше, відповідно, можемо стверджувати, що вони свій ерос спрямували на певні відчуття цінності, щойно зазначені кліше тощо, намагаючись залишати незмінними пов'язані з ними духовні феномени у власному бутті.

Таким чином, один із проявів свободи – ерос у формі егоїстичного спрямування – перебирає на себе функцію регулятора духовного буття особистості, що й свідчить про його дисбаланс, адже нижчі феномени перебирають на себе функції вищих сил. При цьому руйнуються всі носії свободи, усі духовні функції. Наприклад, гіпертрофоване оцінювання, яке починає домінувати в особистості, виявляється недосконалим: зосередившись на оцінюванні за критеріями доцільності, особистість не помічає ані естетичних, ані моральних граней дійсності. Або надмірна естетизація особистості руйнує її моральну природу. Нерідко спостерігається безхарактерність, слабкість волі або надмірна воля, яка не керується відчуттям цінності: істини, добра, краси. Іноді почуття керує розумом, котрий стає упередженим, втрачає можливість істинного пізнання.

Власне, основою недосконалості особистості є не стільки і не лише слабкість, нерозвиненість, обмеженість її духовних сил і функцій, а їх не-

належне спрямування й координування, що вже у свою чергу збіднює буття особистості. Розлад та однобічність спрямування проявів свободи найбільш чітко проявляється в адикціях, які зажди свідчать про негармонійний стан духовного буття особистості і відносну або повну втрату нею свободи. Суть адикції полягає у тому, що деякий об'єкт (певна ситуація, активність, хімічна речовина тощо) викликає або сприяє виникненню певного духовного феномену, змінюючи, таким чином, зміст духовного буття, а особистість, втрачаючи свободу, прагне залишити без зміни цей феномен, пережити його знову й знову. А оскільки це не лише перешкоджає проникненню у духовне буття особистості буття іншого, виникненню нових духовних феноменів, а й сприяє пригніченню усіх подій духовного життя, то відбувається не лише гальмування розвитку особистості, а її руйнація, тобто збіднення буття.

Прагнення залишити незмінними певні духовні феномени, які переживає особистість, є спрямуванням еросу на своє буття, тобто егоїзмом. Отже, адикція (пристрасть, залежність) є проявом егоїзму. Навіть у тих випадках, коли в основі адикції є, наприклад, гіпертрофована воля, інші прояви свободи, основним важелем прагнення стає ерос, який обирає об'єктом власні бажання або інші духовні феномени. І в цьому випадку й в інших, наприклад, коли воля атрофована, а домінантним об'єктом еросу стають власні оцінки, відчуття, емоції, мусимо говорити про неналежне функціонування усіх проявів свободи. Це не обов'язково означає їх різне спрямування, найчастіше це підкорення одним з проявів свободи (гіпертрофованого) інших. Нерідко, коли йдеться про один і той же об'єкт адикції, вона описується або як потужне тривале бажання, або як «любов», або як осмислена потреба. Але завжди маємо справу з егоїстичним спрямуванням еросу і дисфункцією усіх проявів свободи. Найпомітнішою при адикції є недосконалість волі, але й вона обумовлюється неналежним спрямуванням еросу як найпотужнішого мотиватора. І завжди при порушенні гармонії проявів свободи (волі, еросу, оцінювання) маємо справу з їхнім хибним функціонуванням: недосконалою оцінкою, неналежним спрямуванням еросу, бажанням неналежного, втраченою мотиваційної потужності бажань. Дисфункція одного з проявів свободи тягне за собою дисфункцію інших.

Можна споглядати, наприклад, розлад волі й еросу, коли виникає бажання позбутися пристрасної залежності, яке не спроможне подолати опір еротичних устремлінь, або оцінки й еросу – відчуття неналежності адиктивного стану і неможливість позбутися пристрасності. Завжди ми матимемо справу з дегармонізацією свободи особистості. І лише у випадку абсолютної втрати свободи споглядаємо повну односпрямованість еросу, волі, оцінок

і підкорення їх пристрасті. Але це вже означатиме повну руйнацію особистості, максимальне збіднення її буття.

Будь-яка пристрасть має таку загальну картину виникнення і відтворення: звернення до деякого об'єкта, що викликає певний духовний стан, його уява, еротичне прагнення зазначеного стану, повторне переживання його, знову уява... У кожному конкретному випадку загальна структура адикції формується навколо зазначених елементів.

Незалежно від того, що є об'єктом адикції, — чи суто духовне явище (читання книг, інтелектуальна гра), чи певні фізіологічні потреби, чи психічні стани (наприклад, страх), — пристрасть завжди є духовним феноменом, дисфункцією духовного життя. Отже, адикція — це сильне і тривале прагнення, яке через егоїстичне спрямування еросу руйнує гармонію духовного буття особистості і пригнічує її свободу.

Духовна природа будь-якої адикції підтверджується багатим емпіричним матеріалом. Наприклад, про неї свідчить таке спостереження: «При розвитку наркотичної залежності в усіх хворих розвиваються психічні відхилення та зміни характеру, які у сукупності з наркозалежністю створюють особливий тип поведінки, характеру та соціального статусу хворого. Наркологи і психіатри говорять навіть про своєрідну “наркотичну особистість” або “особистість наркомана”. На особистість наркозалежного виявляють неабиякий вплив преморбідні особливості, тобто особливості, які залежать від тих захворювань нервової, психічної і соматичної сфер та рис характеру, які мав наркозалежний до періоду наркотизації» [2, с. 85]. Як бачимо, наркотична залежність викликає зміни характеру та інших духовних феноменів, і ці зміни у свою чергу залежать від особливостей духовного буття наркозалежного до періоду наркотизації. Зміну особистості у процесі наркотизації характеризують неправдивість, неорганізованість, жадність, нонконформізм або конформізм, почуття ворожості, агресивність до близьких, завищена або занижена самооцінка, афективні відхилення, соціально-психічна деградація [2, с. 85–87].

Розглянемо на прикладі окремі етапи та особливості виникнення й існування адикції. Вперше на телебаченні «нікому не відомий співак Елвіс Преслі з'явився у 1956 році. Він виконав хвацький рок-н-рол та зробив при цьому декілька обертальних рухів стегнами... Практично всі метри шоу-бізнесу, починаючи від Майкла Джексона та закінчуючи Михайлом Поплавським, стали повторювати на сцені рухи, які раніше вважалися припустимими лише в межах спальні. Цікаво, що у Преслі подібні рухи з'явилися під час одного з перших виступів спонтанно, за зразком рухових автоматизмів... Помітивши, який ефект все це справляє на жіночу аудиторію, Елвіс взяв “трюк” на озброєння» [5, с. 15]. Як бачимо, «трюк» виник спонтанно,

несподівано і для його автора, і для глядачів. Але реакція глядачів на нього — це вже прояв їхньої свободи. Можна констатувати, що ставлення глядачів до подібних рухів нагадує пристрасть: вони роблять шалено популярними виступи шоумена, приховують огріхи, сприяють фанатичному поклонінню співакові, що само по собі є адикцією.

«Відчуття від них (легких наркотиків) були доволі дивними: істеричний сміх, який переходив у плач... Під дією цих наркотиків я довго сміявся, перебував у веселому, піднесеному настрої, що мені дуже подобалося... Мене підхопив потік нових відчуттів, незрозумілих і привабливих... Тверезого життя я вже не бачив, більше того, поступово відчуття кайфу повністю заволоділо мною, я не міг вже без нього жити. Іншого мене вже не було. Тверезість мене лякала... Декілька моїх товаришів почали тягтися до хлопців, які поволі "підсіли" на героїн та опій. Вони розповідали, які чудові відчуття отримують від цих наркотиків. І, незважаючи на те, що я боюся уколів, я спробував вколотися... Все це було новим і незрозумілим. А все незрозуміле і цікаве притягувало мене. Невдовзі виявилось, що я мушу колотися не для кайфу, а для того, щоб не ламало... Потім мене призвали в армію. З армії я прийшов міцним, здоровим, а головне, забув про наркотики... Але, зустрівши старих друзів, повернувся до старого» [2, с. 34–36]. Як бачимо, перше знайомство з наркотиками, як «легкими», так і «важкими», викликало незвичний стан, що зацікавило, привернуло увагу. Цей стан отримав позитивну оцінку (видавався «привабливим»). Цього виявилось достатнім, щоб сформувалася еротична інтенція до нього. Якщо молодик не перебував у наркотичному стані, він увесь час повертався до нього в уяві, що викликало еротичне устремління знову й знову пережити його. Спочатку це було проявом свободи. Але поступово особистість втрачає її. Також цікаво, що після того, як молодик позбувся залежності («забув» про наркотики), що можна інтерпретувати лише як втрату еросом усталеного об'єкта устремління, отже, й уява перестала відтворювати передчуття «кайфу»), повернення у звичне соціальне середовище відновило орієнтацію еросу. Отже, дійсно, уявні образи виникають, принаймні, досить часто, за законами асоціації. І вони можуть стати об'єктом устремління еросу, відіграючи важливу роль у формуванні адикції. Лише так можна пояснити феномен впливу звичного соціального середовища.

Ще одне зізнання: «Я зрозумів, що життя моє з кожним уколом, з кожним днем вкорочується. Ніяких інтересів, окрім героїнових, у мене не залишилося... Іноді я починав розуміти, що деградую..., життя втратило будь-який сенс» [2, с. 42]. Отже, у деякі періоди усі прояви свободи цілком узгоджені, ніяких конфліктів не виникає. Але одночасно споглядаємо повну деградацію особистості, тобто максимальне збіднення її буття. Жоден з об'єктів жит-

тєвого середовища (і духовного, і соціального, і природного) не піддається рефлексії, не тривожить уяву, не викликає прагнень. І лише коли особистість змогла оцінити свій стан як неналежний, як деградацію, виникли конфлікти проявів свободи. Але одночасно це означало, що людина повернула собі невеличку частку свободи.

І ще один приклад сили уяви у формуванні об'єкта еротичного устремління. «Першим моїм наркотиком був “план” (продукт коноплі)... Тоді рік я просміявся... та поїхав на канікули. Коли повернувся, виявилось, що всі мої друзі вже нюхали героїн. Я довго відмовлявся від героїну, вговорював взяти покурити план, а коли мій кращий друг сказав мені: “Я вже не можу заснути”, — я все зрозумів і злякався. Але все-таки до зими почуття цікавості перебороло мій страх» [2, с. 47]. Оскільки особистість вже була знайома з дією «легкого» наркотику, вона могла уявити дію іншого наркотику як щось привабливе. Уява притягла до себе ерос, який цілком закономірно зламав опір волі, страху, розуміння згубності впливу героїну.

Багатий досвід як осмислення сутності пристрасті, так і боротьби з нею, накопичено християнством. Центральним пунктом християнського вчення про пристрасті є «помисел». Власне, це поняття описує і виникнення у свідомості образу (уява) і його оцінку та формування суджень про нього. Слід констатувати одностайну згоду християнських мислителів (наприклад, святих Єфрема Сірійського, Ісаака Сірійського, Іоанна Лествечника й ін.), що виникнення «помислу», тобто об'єктивація у промені свідомості певних образів (предметів, дій тощо) відбувається, як правило, поза свободою особистості за законом психічної необхідності (наприклад, асоціації) або внаслідок суто зовнішнього вторгнення [3, с. 250–255]. Але суб'єктивна реакція на уявні образи вже цілком є проявом свободи особистості. Християнські мислителі практично одностайно реакцію на помисли як прояв свободи пов'язують з волею [3, с. 250–258]. Але, описуючи психічні феномени, пов'язані з «помислом», вказують на виникнення того чи іншого відчуття, а також відповідь на «помисел» ненавистю або любов'ю. Це все спонукає розгледіти у реакції на уявний образ усі прояви свободи: його оцінювання та виникнення формальних критеріїв, потрібних для логічного осмислення; реакцію еросу і бажання (волю), пов'язані з уявою. І саме цьому реакція особистості на уявні образи (помисли), які виникли внаслідок взаємодії із життєвим середовищем, обов'язково має моральне забарвлення, а отже, і дає підстави для відповідальності (вже може бути гріхом). Вона може навіть визначити зміст подальшого духовного життя.

Наприклад, у свідомості виник певний образ (помисел). Якщо особистість має з ним спорідненість і не відторгне його тієї ж миті, то він залишається у її бутті, обумовлюючи виникнення тих чи інших психічних феноме-

нів, реакцію свободи особистості. Якщо уява, суб'єктивні оцінки, бажання створюють об'єкт захоплення еросу, то може виникнути умова для втрати свободи особистості. Таким чином, акт входження іншого буття у моє власне є проявом загальних законів буття. Я не можу абсолютно самоізолювати власне буття і локалізувати його у ньому самому. І цей акт є умовою, підставою і приводом прояву свободи особистості. Але водночас є викликом, може стати приводом і умовою втрати свободи. Як зазначалося вище, за змістом це буде спрямуванням еросу на залишення без змін власного духовного буття, звернення його на власне Я, тобто егоїзмом. Але зовнішній образ і відповідні реакції на нього можуть стати проявом свободи особистості, створити об'єкт любові, збагатити буття особистості.

Висновки. Отже, адикція — це сильне і тривале прагнення, яке через егоїстичне спрямування еросу руйнує гармонію духовного буття та пригнічує свободу особистості. Адикція (пристрасть, залежність) завжди є проявом егоїзму. Будь-яка пристрасть має таку загальну картину виникнення і відтворення: вторгнення у духовне життя особистості певного феномену, пов'язаного з тим чи іншим об'єктом і відповідним станом, повернення до нього в уяві, звернення до об'єкта, повторне переживання подібного духовного стану, знову уява... Слід наголосити, що не дисфункція волі (бажання), а саме дисфункція еросу лежить в основі будь-якої адикції. А уява та інтелектуальна діяльність (що ґрунтується на оцінюванні) створюють центр тяжіння еросу. Отже, якщо пристрасть не підсилюється уявою, вона втрачає свою силу. Цей висновок має практичне значення для боротьби з різними видами адикції. Дисфункція еросу як прояву свободи особистості тягне за собою дисфункцію інших проявів свободи, волі й оцінювання.

Оскільки такий прояв егоїзму, як адикція, не лише перешкоджає проникненню в духовне буття особистості буття іншого, виникненню нових духовних феноменів, а й сприяє пригніченню усіх подій духовного буття, то відбувається не лише гальмування розвитку особистості, а її деградація, тобто збіднення буття. Також при адикції завжди маємо справу не лише з егоїстичним спрямуванням еросу, а з дисфункцією усіх проявів свободи (волі, еросу, оцінювання), їхнім хибним функціонуванням: недосконалії оцінці, неналежному спрямуванні еросу, бажанні неналежного, втраті ними мотиваційної потужності. Дисфункція одного з проявів свободи тягне за собою дисфункцію інших. Перше знайомство з об'єктом пристрасті відбувається незалежно від свободи особистості, а подальша реакція на нього є проявами свободи.

Таким чином, руйнація особистості є наслідком дії її свободи. І особистість несе моральну відповідальність за саморуйнацію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сідак Л. М. Антиномічність любові й егоїзму в контексті саморозвитку особистості // Вісн. Нац. ун-ту «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – Х. : Право, 2014. – Вип. 4(23). – С. 66–76.
2. Берестов (ієромонах Анатолій). Возвращение в жизнь / Берестов (ієромонах Анатолій). – Краматорск : Изд-во ЗАО «Тираж – 51», 2004. – 296.
3. Зарин С. Аскетизм по православно-христианскому учению. Этико-богословское исследование / С. Зарин. – М. : Паломник, 1996. – 693 с.
4. Лосский Н. О. Типы мировоззрений / Н. О. Лосский // Чувственная, интеллектуальная и мистическая интуиция. – Книжный клуб ; Республика, 1999. – С. 4–135.
5. Сегалов М. Колокола рока / М. Сегалов. – Симферополь : Н. Орианда, 2010. – 160 с.

АДДИКЦИЯ КАК ФОРМА РАЗРУШЕНИЯ ДУХОВНОГО БЫТИЯ ЛИЧНОСТИ

Сідак Л. Н.

На примерах возникновения и воспроизводства аддикции рассмотрено ее эгоистическую природу, потерю свободы и разрушительное влияние на духовное бытие личности. Осмыслено значение воображения для возникновения аддикции.

Ключевые слова: *духовное бытие личности, свобода личности, разрушение личности, аддикция, эрос, эгоизм, воображение.*

ADDICTION AS A FORM OF DESTRUCTION SPIRITUAL BEING OF PERSONALITY

Sidak L. M.

This investigation has an aim to assist a studying phenomenon of destruction of personality in philosophical-anthropological plane.

To examine selfishness as special form of eros is not difficult to see relationship with addiction. Common for them is a striving to stay invariable its being, again and again going back to the same spiritual phenomenon.

Personality as independent microcosm in ideal be a harmonic hierarchic system of strengths and skills. Eros, will, ability to value different things serve to immediate of level of fullness of being and make a striving of enrich it. Those factors to define the events, compose spiritual being of personality. So it manifestation of freedom be an antagonist or their harmonic disturb in some another way we must say about imperfection of personality. So, very often one of manifest of freedom — it's an eros of egoistic form take the function of governor of spiritual being personality which lead to disbalance, become low phenomenon take the functions higher strings.

Disorganization of manifestation of freedom most bright shown in addictions. Passion always show a single-side enharmonically condition of spiritual being of personality and relative or full loss of freedom. The essential of passion (addiction) to be composed that some object (some situation, activities, chemical substance ect) to call out of appearance some special spiritual phenomenon, change in this way maintenance of spiritual being, and personality strive to leave unchangeable this phenomenon, to experience again and loss the freedom.

Striving to stay unchangeable some spiritual phenomenon's which experience personality is a direction of eros on their own being, to the concrete, by egoism. So, addiction not only related with egoism but it is its manifestation. But with addiction always have a matter not only with egoistic direction of eros and with dysfunction all manifestation of freedom, their false function not perfection appraisal, wrong direction of eros, wishing of a wrong things. Dysfunction of one manifestation of freedom lead to dysfunction another. But we must say, that not dysfunction if will or wrong appraisal, but dysfunction of eros lay in construction of every passion. Another spiritual phenomenon, for example, imagination, make a centre of eros, make possible addiction dependence.

First acquaintance with object of is carry out not in dependence of freedom personality, and next reaction on it is motivated by manifestation of freedom. Unusual reaction on object forming dependence, addiction. Personality is leave the freedom, so addiction (passion) — it is strong and long striving, which due to egoistic direction of eros destroy the harmony of spiritual being and oppress freedom of personality.

Material which expose in this article confirm by empirical material, which show spiritual processes of appearance of addiction, loose of personality freedom disharmonic of spiritual being addiction's personality, in this case drug-dependent.

Key words: *spiritual being of personality, freedom of personality, destruction of personality, addiction, eros, egoism, imagination.*

УДК 008.17

М. Б. Ценко, кандидат філософських наук, доцент

МОРАЛЬНІ ЗАСАДИ ДІЛОВИХ ВІДНОСИН ВИКЛАДАЧІВ І СТУДЕНТІВ

Розглядаються питання взаємодії викладачів і студентів у навчальному процесі в період реформування системи освіти. Обґрунтовується необхідність перегляду характеру відносин між викладачем і студентом, пропонується розглядати їх як ділові відносини, тобто відносини рівноцінних партнерів співробітництва, що